

Ірина ДАВИДКО,

учитель історії

Чернігівського ліцею № 22

Чернігівської міської ради

ДО МІЖНАРОДНОГО ДНЯ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ:

на уроці і в позаурочній навчально-пізнавальній діяльності учнів

Нематеріальна культурна спадщина — концепція, запропонована в 1990-х роках як аналог Світової спадщини ЮНЕСКО, що приділяє основну увагу матеріальній культурі. У 2003 році була прийнята Конвенція із захисту нематеріальної культурної спадщини. Україна приєдналася до цієї Конвенції у 2008 році.

Конвенція так визначає поняття нематеріальної культурної спадщини: *«Нематеріальна культурна спадщина означає звичаї, форми представлення і вираження, знання і навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, визнані співтовариствами, групами і, в деяких окремих випадках, особами як частина їхньої культурної спадщини».*

Термін «нематеріальна культурна спадщина» проявляється у таких галузях:

- ✓ усних традицій та формах вираження, зокрема в мові як носії нематеріальної культурної спадщини;
- ✓ виконавському мистецтві;
- ✓ звичаях, обрядах, святкуваннях;
- ✓ знаннях та практиці, що стосуються природи та всесвіту;
- ✓ традиційних ремеслах.

Нематеріальна культурна спадщина України — українська національна складова загальної концепції нематеріальної культурної спадщини: усна народна творчість, народні традиції, звичаї, свята, обряди, народна виконавська майстерність (музична, пісенна, танцювальна, театральна); традиційні ремесла; знання, навички та світогляд українського народу, що стосується природи і всесвіту (народна медицина, народний календар, національне кухарство, народний одяг тощо), що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та формують у них почуття самотності та наступності, сприяючи повазі до культурного розмаїття і творчості людини.

До репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства занесені: Петриківський декоративний живопис (з 2013 р.), козацькі пісні Дніпропетровщини (з 2016 р.), традиція косівської розписної кераміки (з 2019 р.), кримськотатарський орнамент Орнек (з 2021 р.), український борщ (з 2022 р.). «Програму з охорони кобзарсько-лірницької традиції» включили до Реєстру належних практик з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО в 2024 році.

На державному рівні формується Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України, згідно з Порядком ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Станом на липень 2025 року у переліку 115 елементів.

На 42-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в листопаді 2023 року 17 жовтня було проголошено Міжнародним днем нематеріальної культурної спадщини

(42 С/Резолюція 34). 17 жовтня 2024 року світ уперше відзначив Міжнародний день нематеріальної культурної спадщини. Його основною метою є привернення уваги до питань захисту та охорони нематеріальної культурної спадщини, до важливості передачі її наступним поколінням.

16 жовтня 2024 р. у Національній академії мистецтв України відбувся захід «Відновлення та стійкість: майбутнє через нематеріальну культурну спадщину», присвячений Міжнародному дню нематеріальної культурної спадщини. У заході взяв участь Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий, який наголосив на важливості впровадження тем, які стосуються живої спадщини, у різні предмети шкільної програми. Одрі Азулай, генеральний директор ЮНЕСКО, зазначила: *«Повага до спадщини означає не тільки її захист зараз. Ідеться також про те, щоб ознайомити з нею наступні покоління. Тобто, зробити так, щоб молодь змогла набути спадщину, пишатися нею і розвивати її»*.

Нині Україна постала перед особливими викликами щодо збереження своєї культурної ідентичності, зокрема, нематеріальної спадщини в умовах воєнних дій. Основною метою заходів, присвячених Міжнародному дню охорони нематеріальної культурної спадщини під егідою ЮНЕСКО, є демонстрація України як держави, що є активним учасником міжнародних акцій, а також відзначення ролі нематеріальної культурної спадщини як основи національної ідентичності. Ці заходи мають стати щорічними та регулярними.

Згідно з Законом України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» від 06 березня 2008 року № 132-VI, обласні адміністрації України створюють Обласний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини з метою активізації роботи щодо охорони спадщини з можливістю подальшого внесення до відповідних списків Національного реєстру Нематеріальної культурної спадщини України.

Нематеріальна культурна спадщина областей України – це обласні переліки елементів нематеріальної культурної спадщини, що створено з метою збереження і фіксації традицій, що є одним із чинників формування національної ідентичності та живої культури областей та регіонів України.

До Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України додано такі елементи з Чернігівщини:

Галузь нематеріальної культурної спадщини	Назва елемента	Ареал сучасного побутування	Дата і № рішення про включення елемента нематеріальної культурної спадщини до переліку
Традиційні ремесла	Художнє дереворізьблення	Чернігівська область	Наказ від 04.07.2019 № 510
	Олешнянське гончарство	Село Олешня, смт. Замглай Ріпкинського району Чернігівської області	
Звичаї, обряди, святкування; Знання та практики, що стосуються природи і Всесвіту; Традиційні ремесла	Культура приготування українського борщу	Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська,	Наказ від 13.10.2020 № 2182

		Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь	
--	--	---	--

Крім того, до списку елементів нематеріальної культурної спадщини Чернігівської області входять:

Назва елемента	Галузь	Ареал побутування	Особливості
Гартаначка	традиційні ремесла; традиції, пов'язані із культурою харчування	Носівська громада Ніжинського району	Страва із м'яса або сала, пшона, картоплі, яєць, зеленої цибулі та петрушки. Може бути гарніром або супом. В оригінальному рецепті готують на вогнищі в казанку, щоб вийшов аромат і смак з димком.
Деруха		Холминська громада Корюківського району	Ця картопляна страва із засмажкою, шкварками та яйцями, традиційна для багатьох поліських сіл. Деруха – від слова дерти або терти. Картоплю для цієї страви труть на терці як на деруни.
Кишка пшоняна	традиційні ремесла	Комарівська громада	Різновид ковбаси з начинкою з пшоняної каші, що готується в очищеній тваринній кишці.
Кваша		Сухополов'янська громада Прилуцького району	Страва, схожа на кисіль за технологією виготовлення, але відмінна за складом продуктів. Її готували з двох частин житнього та однієї частини гречаного борошна, а також невеликої кількості борошна з житнього солоду.
Квасок		Коропська громада Новгород- Сіверського району	Карильський святковий борщ із свинини, окісту, цибулі, сушених груш, бурякового квасу, смальця, з перцем, лавровим листом та сіллю.
Пшінька		Срібнянська громада Прилуцького району	Страва з розтертого пшона, яєць, молока, з сіллю. Випікалася в печі.
Сировадна	традиційні ремесла; традиції, пов'язані із культурою харчування	Корюківський район	Популярна страва з молока. Використовують кисле і свіже молоко, масло, сметану, без солі і цукру. Суміш варять і виносять на холод, куштують на третій день.
Тушений гурок	традиційні ремесла	Корюківська територіальна громада Корюківського району	Тушкована страва з кислих квашених огірків, м'яса (свинина), цибулі, моркви, смальцю та спецій.
Український борщ (тутешній)		Малодівицька громада Прилуцького району	Український червоний борщ «Тутешній» на буряковому квасі. Для приготування потрібні свинячі реберця, картопля, капуста, затовчений здір (внутрішнє свиняче сало), цибуля, буряк.
Бабка	традиційні ремесла;	Плисківська громада	Традиційна каша, готується з картопляного крохмалю, яєць, цукру, солі

	традиції, пов'язані із культурою харчування	Ніжинського району	та молока, запікається в печі.
Березинські пряники «Кавалер», «Баришня», «З кмином»	традиційні ремесла	Чернігівський район	Березинські пряники темного кольору, смак з легкою гірчинкою та надзвичайним ароматом, де переважав м'ятний. Оригінал рецепту приготування зберігся на списаних аркушах у старовинному псалтирі 1897 р. у родині О.В.Шевченка, за яким готувала його прабабуся. На той час сім'я мала торгове місце у сусідньому с. Городище, де й торгували пряниками, здобом.
Традиція проведення обряду Клечаної неділі	звичаї, обряди	с. Бахмач, Ніжинський район	Святкування Зеленої неділі (народна назва свята Трійці). Люди рубають клечання з клена, іноді примовляючи до дерева, щоб його віточки обернулися добром для дому. Потім кленовим гіллям прикрашають оселі.
Традиція катання на релях на Петра і Павла		с. Грем'яч, Новгород- Сіверський район	Влітку на християнське свято Петра і Павла місцеві жителі робили релі (гойдалки). Після цього молодь сходилася на релі, на які сідали по двоє.
Мозаїка соломою	традиційні ремесла	Ніжинський район	Один із видів українського народного декоративного мистецтва, техніка має кілька назв: аплікація, інкрустація, інтарсія. Народний художник України Олександр Саєнко присвятив життя створенню шедеврів із соломи.
Кудлаївська писанка		Новгород- Сіверський район	Вид української великодньої писанки з Чернігівщини, яка відрізняється одноколірним візерунком, що наноситься товстими лініями за допомогою саморобних писачків.
Рогозоплетіння в Батурині		Батуринська громада Ніжинського району	Два століття тому невідомий майстер привіз у Батурин мистецтво плетіння з рогози. Вироби згодом стали називати «осіцькі кошики». З роками мистецтво занепало. Традиції зберігає родина майстра з рогозоплетіння Винника Володимира Феодосійовича.
Весільний обряд — на калачі	звичаї, обряди	Бахмаччина	Традиція весільних обрядів збережена в селах району (Піски, Курінь, Стрільники, Обмачево) та в Батурині.
Обряд випікання весільного короваю		Олишівська громада	Особливий обряд приготування традиційного весільного короваю. Зараз носіями є переважно літні жінки, що живуть в Олишівці.
Дігтярівське ткацтво	традиційні ремесла	Срібнянщина	У селі Дігтярі Прилуцького повіту Полтавської губернії з 1898 року діяла навчальна ткацька майстерня Полтавського губернського земства, де вчили ткати килими, плахти та інші вироби. Ткацтво переважно поширене в

			селищі Дігтярі Срібнянщини, де при будинку культури діє жіночий фольклорний ансамбль «Джерело», сценічний одяг учасників якого – яскрава демонстрація народних костюмів, створених місцевими майстрами.
Кисейне шиття		Новгород-Сіверський район	Рідкісна техніка вишивки, яка притаманна Новгород-Сіверському району Чернігівської області. Для краю характерні білі вишивки. Геометричний орнамент вишивається білими нитками або із украленням червоного та чорного. Ця вишивка виконується дуже дрібними стібками. Віталій Кейдун – майстер, який досконало володіє технікою кисейної вишивки, відроджує та зберігає це старовинне мистецтво.
Гончарство		м. Семенівка	Гончарство здавна було поширене на всій території Семенівського краю. У Семенівці традиційно назви вулиць були пов'язані з різними ремеслами. Була тут колись Гончарівка, де жили гончарі. Місцевий майстер Олексій Саковський – гончар у четвертому поколінні. Переїняв уміння від дядька – досвідченого майстра Сергія Ромаха – та батька.

Вікторина для знавців історії та географії: про нематеріальну культурну спадщину України та світу

Застосування інтелектуальних ігор сприяє підвищенню ефективності навчального процесу, активізує пізнавальну діяльність учнів, сприяє позитивним емоціям, створенню конкурентного змагання між учнями, мобілізує знання, навички, вміння мислити, зіставляти, порівнювати, робити висновки. З метою активізації пізнавальної діяльності учнів та дослідження ними нематеріальної культурної спадщини України та Чернігівщини доцільно використовувати проєктні форми роботи, інтелектуальні ігри, майстер-класи.

Вікторина – це пізнавальна гра у форматі усних чи письмових запитань та відповідей з різних галузей знань, може бути індивідуальною та командною. Головна мета застосування вікторини на уроці історії – перевірка знань, розвиток інтелекту, створення ситуації командної взаємодії. Особливо вікторини корисні для встановлення міжпредметних зв'язків. У конкретному випадку – історії з географією та краєзнавством.

Для підготовки учнів до вікторини варто використати такі джерела:

- *Browse the Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices:* <https://ich.unesco.org/en/lists>
- *Нематеріальна культурна спадщина України в Міжнародних списках ЮНЕСКО:* <https://mcsc.gov.ua/news/nematerialna-kulturna-spadshhyna-ukrayiny-v-mizhnarodnyh-spysskah-yunesko/>
- *Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України:* <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/nacziionalnyj-perelik-elementiv-nks-1.pdf>
- *Нематеріальна культурна спадщина у джерелах:* <https://nibu.kyiv.ua/nks/>
- *Елементи нематеріальної культурної спадщини України в Міжнародних списках ЮНЕСКО:* <https://surl.li/smxutx>.

Вікторина розрахована на весь/частину уроку або виховної години.

Завдання 1. Спілкуємося малюнками

Завдання розраховане на командну роботу (2-3 команди) або на індивідуальне виконання. Кожна команда отримує список понять з переліку нематеріальної культурної спадщини України. Команда обирає одного «художника», який за 3 хвилини має зобразити ці поняття без слів на аркуші паперу. За малюнком команда має визначити конкретну пам'ятку зі списку нематеріальної культурної спадщини України. Якщо відповідь правильна – команда отримує 5 балів.

Альтернатива! Можна використати для розробки зображень штучний інтелект, формулюючи правильний запит. Наприклад: зображення створені за допомогою <https://chatgpt.com/>.

Українська писанка	Кобзарство	Петриківський розпис
		

Поняття для конкурсу:

1. Бортництво.
2. Культура приготування українського борщу.
3. Метод будівництва «суха кладка».
4. Гуцульська бриндзя (карпатський овечий сир).
5. Українська писанка.
6. Кобзарство.
7. Культура традиційного вівчарства.
8. Традиція Щедрого вечора в Україні.
9. Традиції рогозоплетіння.
10. Художнє дереворізьблення.
11. Петриківський розпис.
12. Козацькі пісні Дніпропетровщини.
13. Створення об'ємної сферичної різдвяної зірки.
14. Приготування «чіберек» та «янтик» — традиційних страв кримських татар.
15. Приготування української традиційної страви «Голубці».
16. Традиція випікання та дарування обрядових різдвяних пряників.

Завдання 2. Хто на обід?

Команди (2-3) отримують картки із складовими певних страв із списку нематеріальної культурної спадщини України або Чернігівщини. Кожна команда - по 3 страви. Компоненти переплутані. На звороті – факти про певних історичних персоналій. Треба зібрати страви, орієнтуючись на знання про історичних діячів. Якщо команди вгадають діяча та правильно визначать всі факти нього, матимуть всі компоненти страв. Останній крок – впізнати страву. За правильно зібрані факти – по 2 бали. Важливо назвати ім'я діяча! Без цього відповідь зарахована не буде. За правильну назву страви – плюс ще 10 балів.

Приклад карток

Картка 1 (з одного боку)	(з іншого боку)
Картопляний крохмаль	Родина мала свого власного герба – на щиті червоного кольору, який був увінчаний короною, було зображення срібного хреста з підніжком
Картка 2 Яйця	Він був гетьманом, що володів гетьманською булавою цілих 22 роки.
Картка 3 Молоко	Був великим поліглотом – прекрасно володів польською, російською, татарською, французькою, латинською, італійською та німецькою мовами.
Картка 4 Цукор	Був відомим меценатом.
Картка 5 Сіль	Активно листувався з польським королем Станіславом Лещинським та шведським королем Карлом XII.
Картка 6 Вершкове масло	Його описували так: «Вигляд у нього суворий, очі блискучі, руки тонкі й білі, як у жінки, хоч тіло його міцніше, ніж тіло німецького рейтара, й їздець із нього знаменитий».

За фактами біографії учні мають впізнати Івана Мазепу та зібрати кашу «Бабка». Аналогічно для пар «Голубці – Григорій Сковорода», «Кваша – Тарас Шевченко». Всі 3 групи карток отримує одна команда, у них буде 5 хвилин на роздуми.

Для прикладу – варіанти фактів про історичних постатей та страви.

Команда 1		
Каша „Бабка“	Голубці	Кваша
1. Картопляний крохмаль 2. Яйця 3. Молоко 4. Цукор 5. Сіль 6. Вершкове масло	1. Капуста (великий качан) 2. М'ясний фарш (яловичий, асорті) 3. Рис 4. Цибуля та морква 5. Сметана та томатна паста 6. Вода та олія для смаження 7. Сіль, перець та інші спеції за смаком	1. Квас 2. Копчені груші та яблука (як для узвару) 3. Житній хліб та хліб для чіпсів 4. Волоські горіхи 5. Сік лимона 6. Червоний мелений перець 7. Дрібка солі

Іван Мазепа 1. Був відомим меценатом. 2. Був великим поліглотом – прекрасно володів польською, російською, татарською, французькою, латинською, італійською та німецькою мовами. 3. Активно листувався з польським королем Станіславом Лещинським та шведським королем Карлом XII. 4. Його описували так: "Вигляд у нього суворий, очі блискучі, руки тонкі й білі, як у жінки, хоч тіло його міцніше, ніж тіло німецького рейтара, й їздець із нього знаменитий". 5. Він був гетьманом, що володів гетьманською булавою цілих 22 роки. 6. Родина мала свого власного герба – на щиті червоного кольору, який був увінчаний короною, було зображення срібного хреста з підніжком (з іншого боку)	Григорій Сковорода 1. Не мав вищої освіти, знав багато мов: латину, єврейську, грецьку, польську, німецьку, італійську та французьку. 2. Грав на флейті та органі, сопілці, скрипці, гусях, лірі та бандурі. 3. Загалом він написав 17 філософських творів, 7 перекладів. 4. Ніколи не мав сім'ї, власного дому й постійного доходу. 5. Митець відчував наближення смерті: викопав могилу, помився, одягнувся в чистий одяг, ліг на лавку і помер. 6. Заповів ставити не хреста на своїй могилі, а камінь з його крилатою фразою «Світ ловив мене та не спіймав». 7. Народився в 1722 році на Полтавщині в родині козака.	Тарас Шевченко 1. Був невисокого зросту — трохи більше 164 см. 2. В Україні налічується більше 1250 монументів, що зображають цього діяча, і ще 128 в 35 країнах світу — Бразилії, США, Китаї тощо. 3. Він був улюбленим учнем Карла Брюллова, а в 1860 році був удостоєний звання Академіка гравіювання від Імператорської Академії мистецтв. 4. Найвідоміший книзі цього автора в Черкасах присвячений цілий музей, сама книга переведена на більш ніж 100 мов. 5. В Україні налічується більше 160 населених пунктів, названих на честь цього діяча. 6. До самої смерті мріяв знайти кохання і побудувати сім'ю, але ні з ким не склалися тривалі стосунки. 7. 1975 року один із кратерів на Меркурії був названий на його честь.
КОМАНДА 2		
Тушений гурок 1. Квашені огірки 2. Свинина (або курка) 3. Цибуля 4. Морква 5. Смалець або олія 6. Сіль та спеції	Гартаначка 1. Картопля 2. Пшоно 3. Сало з м'ясними прожилками 4. Яйця 5. Сметана 6. Копчена груша та сік лимона 7. Сіль, петрушка, зелена цибуля та перець	Український борщ (тутешній) 1. Червоний квас із буряків і порізані буряки 2. Свинячі реберця 3. Картопля 4. Капуста 5. Затовчений здір (товчене сало) 6. Цибуля, часник 7. Сіль, перець
Петро Конашевич-Сагайдачний 1. Народився у шляхетній забезпеченій родині, яка навіть мала	Михайло Грушевський 1. Заснував Львівську школу істориків України. 2. В роки Першої Світової війни був відправлений	Леся Українка 1. У 10 років почалися серйозні проблеми зі здоров'ям, діагностували туберкульоз кісток.

власний герб, він закінчив Острозьку школу. 2. До початку своєї успішної військової кар'єри займався журналістикою і підробляв репетиторством. 3. Заборонив козакам пити горілку під час морських походів, а за провини нерідко карав смертною карою. 4. Очолив козацьке військо в Хотинській битві, яка стала переломною у війні між Річчю Посполитою та Османською імперією. 5. В 1995 році Українська православна церква (Київського патріархату) канонізувала його. 6. У своєму заповіті залишив значні кошти на розвиток Київської братської школи та на підтримку православної церкви.	російською владою (яка досить вороже ставилась до діяча) в заслання до Симбірська. 3. Був обраний головою Української Центральної Ради. 4. Очолював Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові. 5. Є одним із засновників Української Національно-Демократичної партії. 6. Наймасштабнішою працею є багатотомник «Історія України-Руси». 7. Обраницею діяча стала Марія Вояковська, яка працювала вчителькою.	2. У 19 років написала підручник «Стародавня історія східних народів» для сестер. 3. Більшість робіт опубліковано за кордоном – в Берліні, Дрездені, Празі, Відні. 4. Активно займалася перекладами творів Байрона, Шекспіра, Гоголя, Міцкевича, Гейне, Гюго, Гомера. 5. Сама вивчила більше 10 мов – європейські і слов'янські мови (французьку, німецьку, італійську, англійську, польську, болгарську, латину, грецьку та ін.). 6. На честь цього діяча названо музей археології у Луцьку. 7. Не ходила до школи, бо мати не хотіла російського впливу на дитину.
Квасок 1. Свинячі реберця 2. Морква та цибуля 3. Картопля 4. Квас з буряка та вода 5. Чорнослив 6. Томатний сік 7. Сіль та спеції	Український борщ (тутешній) 1. Червоний квас із буряків і порізані буряки 2. Свинячі реберця 3. Картопля 4. Капуста 5. Затовчений здір (товчене сало) 6. Цибуля, часник 7. Сіль, перець	Пшоняна кишка 1. Свинячі кишки 2. Пшоно 3. Молоко 4. Смалець 5. Сало 6. Вода 7. Сіль за смаком

Завдання 3. 3 кроки

Завдання перевірить знання не лише з історії, а й з географії. Перед учнями по черзі з'являються 3 зображення. Перше і друге – елементи нематеріальної спадщини певної області. Якщо команда впорається з першим (найскладніше), отримає 10 балів. Відповіли неправильно – переходимо до другого зображення. За правильну відповідь – 5 балів. Знову невдача? Тоді – третій слайд. Це зображення області на карті України. За правильну відповідь – 1 бал. Після цього команда має відповісти на питання про область (питання обирає зі списку ведучий). Зображення супроводжую інформацією – для організатора гри.

Вінницька область	 Бубнівська кераміка - традиція орнаментального розпису керамічних виробів середини XIX ст.? внесено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України (з 2018).	 Воскові весільні вінки - традиційна прикраса нареченої, що була поширена на Вінниччині з кінця XIX століття до кінця 80-х років XX століття. У 2020 році технологію виготовлення «воскових» вінків на Вінниччині внесено до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини
1. Скільки областей-сусідів Вінницької області? (7) 2. Якщо Київ – місто каштанів, а Вінниця – місто ...? (фонтанів) 3. Який орган влади тричі робив Вінницю столицею? (Директорія УНР) 4. У 1961 році у Вінниці з'явилася споруда, що довгий час була однією з найвищих в Україні. Яку функцію вона виконує? (телевежа)		
Волинська область	 Чорнодимлена кераміка – один з видів кераміки, випаленої за спеціальною технологією — без доступу повітря. Її ще називають: чорнолощена, лощена, чорна, сива, задимлена, закурена кераміка.	 Традиційне ткацтво у Камінь-Каширській громаді
1. Назвіть найбільш відому водойму області, це також найглибше озеро України (Світязь). 2. Яку назву носить Луцький замок? (замок Любарта) 3. Ця гірська порода активно видобувалась тут у першій половині XX ст. Її активно продавали за кордон, з неї робили бруківку – зараз по ній ходять у Парижі, Женеві. Яка це порода? (базальт)		

Житомирська область	 Поліська вишивка	 Грибний промисел
1. Прапор області поєднує червоний, золотий, срібний, лазуровий кольори. Яке значення має червоний? (мужність та любов) 2. Недалеко від села Купище Коростенського району Житомирської області в лісі знаходиться галявина, якій місцеві жителі дали назву Гроловище і вважають аномальною. Враховуючи назву, скажіть – що не так з цим місцем? (блискавки б'ють у Гроловище під час практично кожної грози) 3. У Житомирській області живе 22% державної популяції цих великих водних гризунів. Що це за тварина? (бобер) 4. Малинська фабрика виробляє те, без чого грошей в державі не було б. Що виробляє фабрика? (папір для банкнот)		
Закарпатська область	 Карпатське ліжникарство – стародавнє гуцульське ремесло з виготовлення товстих, об'ємних, вовняних пледів (ліжників) з довгим пухнастим ворсом.	 Закарпатський бограч – це густий угорський суп (гуляш), який готують на відкритому вогні в казані (бограчі), використовуючи кілька видів м'яса (яловичину, свинину), сало, паприку, картоплю та інші овочі, що надають йому унікального димного аромату.
1. З якою державою Закарпатська область межує на півдні? (Румунія) 2. Чому назва Закарпаття не відповідає географічній дійсності? (насправді – тільки 25% розташовані на території Закарпатської низовини, решта – в горах) 3. Чим відоме селище Ділове Закарпатської області? (географічний центр Європи) 4. Прикладом нематеріальної спадщини Закарпаття є сливовий леквар, який є традиційним солодким смаколиком регіону. Що являє собою леквар? (повидло, мармуляда)		

Івано-Франківська область	 Традиція Косівської мальованої кераміки	 Традиційні жіночі прикраси із бісеру на Прикарпатті
1. Протягом 300 років місто Івано-Франківськ носило назву Станіславів. На честь кого було названо місто? (польський магнат Станіслав Ревєра Потоцький, який заснував його, та одночасно – на честь Святого Станіслава, небесного покровителя його родини) 2. В області розвинені різні види художніх народних промислів. Одне з них – мосяжництво. Що виробляють ці майстри? (вироби з кольорових металів) 3. Яку функцію виконувало місто на початку свого існування? (фортеця)		
Київська область	 Обухівський «шитий» рушник	 Обряд встановлення «Віхи» на Переяславщині – традиційне дійство напередодні Зелених свят, що включає вирубку високого дерева, прикрашання його квітами та травою, встановлення на найвищій ділянці села.
1. Яка станція метро є наглибшою у світі? (Арсенальна) 2. 25 липня 2017 року Національним банком України введена в обіг ювілейна монета, присвячена області. Який номінал монети? (5 гривень) 3. Один з населених пунктів Київщини свого часу дав назву археологічній культурі періоду неоліту-енеоліту. Про яку культуру мова? (трипільська)		

Полтавська область	 Традиція вузлової ляльки Полтавщини	 Технологія виконання вишивки «білим по білому»
1. Назвіть страву, що є візитівкою Полтавщини? (галушки) 2. На території Полтавщини розташоване Більське городище – археологічна пам'ятка, пов'язана з відомим кочовим народом раннього залізного віку. Про який народ мова? (скіфи)		
Рівненська область	 Традиція наряджання могильних хрестів – давня традиція прикрашати могильні хрести, використовуючи рушники для чоловічих могил та фартухи й хустки для жіночих, що символізує турботу про померлих	 Весільний обряд «Читання Корони»
1. Місту Рівне вдалося тричі бути столицею. Перший раз – у квітні 1919 року, коли Директорія УНР виїхала з Києва. Вдруге – навесні 1919 року. Хто зробив це місто столицею втретє? (німецька окупаційна влада) 2. У Рівному у 1770 році була споруджена колона Божої Матері. І вона двічі дивним чином була пов'язана з успішним завершенням страшних епідемій. Перший раз колону збудували у часи поширення чуми. Вдруге колону привели до ладу через 75 років – під час чергової епідемії. Хвороба відступила. Про яку страшну гостру інфекційну хворобу мова? (холера)		
Тернопільська область	 Обряд «Засівання з конем» у селі	 Кривулька — лемківська жіноча нагрудна прикраса

1. Тернопільська область на першому місці в Україні за кількістю таких будівель. Їх тут більше 30. Що це за будівлі? (замки) 2. Яку природу має Оптимістична печера? (гіпсова, карстова) 3. Біля драмтеатру у Тернополі розташувалася скульптурна композиція «Випадкова зустріч». Зараз там можна побачити скульптурне зображення однієї пані. А де співрозмовник? (вкрали) 4. Який музичний гурт став творцем неофіційної назви Тернополя – «файне місто»? («Брати Гадюкіни»)		
Харківська область		
	Сахновщинський коровай	«Валківський свищик»
1. Якого кольору полотнище прапора Харківської області? (малиновий) 2. Назвіть найбільшу річку Харківської області? (Сіверський Донець) 3. На території Харківщини розташовані найбільші в країні поклади однієї горючої корисної копалини. Що це? (газ) 4. Одне з найбільших міст області – Ізюм. Що зображено на гербі міста? (сучасний герб – перехрещені між собою срібні шаблі із золотим руків'ям та гора, на колишньому – виноград)		

Завдання 4. Мандри Європою

Це завдання аналогічне вищенаведеному, але в іншому географічному контексті. Зображень 3: на першому та другому – елементи нематеріальної культурної спадщини різних країн Європи. Останнє – також підказка, але простіша. Якщо команді вдалося правильно назвати країну після демонстрації першого зображення, їй нараховується 10 балів, після другого – 5 балів, після третього – 1 бал. Після того, як команди розгадають країну, треба відповісти на питання про неї.

Іспанія			
	Фламенко	Фієста внутрішніх двориків у Кордові	Прапор Іспанії
1. Що таке «сієста»? (традиційний післяобідній відпочинок) 2. Іспанія є найбільшим виробником цієї продукції. Близько 1,2 млн.т щороку. Що це? (оливкова олія) 3. Жоан Міро, Дієго Веласкес, Франсиско Гойя. В якому виді творчості прославили Іспанію ці діячі? (живопис) 4. Назвіть найпопулярніший вид спорту в Іспанії (футбол).			

5. Цей достатньо популярний солодкий напій в Іспанії незвичний, густий, як пудинг. Про що мова? (гарячий шоколад)
6. Про що заборонено говорити за столом за етикетом Іспанії? Це всесвітньо відомі люди та явища (Франсиско Франко, війна, корида)
7. Який фрукт вважається в Іспанії символом любові? (апельсин)

Італія

Опера-деї-Пупі,
сицилійський театр
ляльковий театр

Полювання та видобуток
трюфеля в Італії

Піцайоло в Італії

1. У давнину на римських могилах ставили напис латинською мовою «VIXI», що перекладається як «я жив» чи «я прожив». Тими ж символами записували одне число, яке стали вважати нещасливим. Яке це число? (17)
2. Яке місто вважається батьківщиною піци? (Неаполь)
3. За виробництвом якого напою Італія лідирує у світі? (вино)
4. Назвіть форму правління Італії (парламентська республіка).
5. Умберто II – це останній король Італії. Чому його назвали «травневим»? (правління тривало з 9 травня до 12 червня 1946 року)
6. Прапор Італії складається з 3 вертикальних смуг зеленого, білого та червоного кольорів. Зелений колір символізує надію, білий колір – віру. Що символізує червоний? (милосердя)

Франція

Обюссонські гобелени

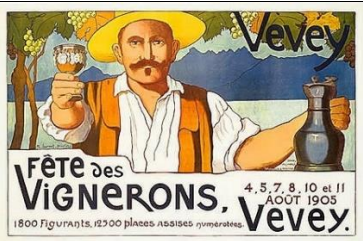
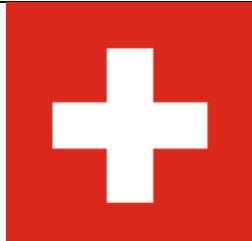

Майстерність виготовлення
алансонського мережива

Прапор Франції

1. 24 серпня 2023 року Франція вразила світову спільноту особливим освітленням Ейфелевої вежі. Які кольори були задіяні? (жовтий та блакитний)
2. Який транспортний засіб використовують на перегонах Тур де Франс? (велосипед)
3. У Франції в місцевості Грасс вирощують унікальну троянду сорту центифолія. Скільки пелюсток у цієї унікальної рослини? (100 і більше, переклад назви – «столистний» або «сто пелюсток»).
4. Яку назву носить найстаріший збережений міст у Парижі? Ця назва протилежна віку споруди (Новий міст або Пон-Неф).
5. Назвіть водойми, які омивають береги Франції (Атлантичний океан, Середземне море, протока Ла-Манш)

Нідерланди	 Культура корсо, квіткові та фруктові паради в Нідерландах	 Ремесло мірошника, що керував вітряками та водяними млинами	 Асоціації з Нідерландами
1. Яке мистецтво представляють Ян Вермеєр, Ян Стін, Віллем де Кунінг? (живопис) 2. У Нідерландах споживають найбільше лакриці (солодоші, схожі на мармелад або карамель, темного кольору) у світі. З чого роблять ці солодоші? (рослина, корінь солодки) 3. Звідки були імпортовані перші цибулини тюльпанів? (з Туреччини) 4. Хто такий Сінтерклас? (Санта-Клаус) 5. Який континент називали «Нова Голландія»? (Австралія) 6. Ця страва фактично замінила у Нідерландах фаст-фуд, продається у кіосках скрізь. Що це? (солоний оселедець)			
Швейцарія	 Базельський карнавал	 Свято виноградарів у Веве	 Прапор Швейцарії
1. У цей день забороняється косити подвір'я, розвішувати білизну на вулиці, бити молотком або робити будь-що, що може порушити спокій сусідів. Що це за день тижня? (неділя) 2. У якому місті було засновано організацію Червоний Хрест? (Женева) 3. Який продукт є символом Швейцарії, активно продається та купується і самими швейцарцями, і за межами держави? (шоколад) 4. Аббревіатура Швейцарії – СН. Чому? (Confoederatio Helvetica. Назва походить від найменування кельтського племені гел'ветів, що населяло ці землі у часи Римської імперії) 5. Жителям Швейцарії законодавчо заборонено тримати вдома тільки одну таку тварину. Доведеться купувати другу до пари. Що це за тварина? (морська свинка) 6. Яка мова найбільш популярна та поширена у Швейцарії? (німецька)			
Австрія	 Вища школа Іспанської школи верхової їзди у Відні	 Ризик-менеджмент лавини	 Австрійський прапор вважається одним з найстаріших прапорів світу
1. З якого віку в Австрії можна брати участь у виборах? (з 19 років) 2. Цей виріб вигадав та випік місцевий пекар в 1683 р. Лише після того смаколик був привезений у Париж Марією-Антуанеттою і став практично символом Франції. Що це? (круасан) 3. Що таке «Віденська крижана мрія»? (каток у Віденській Ратуші) 4. Чому австрійців називають найбільшими трудоголіками у Європі, а іноді – у світі? (робочий тиждень – 45 годин, що незвично для Європи, для австрійців це норма) 5. У Відні налічується більше 30 місць і адрес, які пов'язані з одним відомим композитором. Хто це? (Бетховен)			

6. У цих апаратах, встановлених у віденських барах і кафе, є отвір, через який людина, отримує в ніс пари концентрованого нашатирю. Навіщо ці апарати? (для тих, хто випив забагато алкоголю, щоб протверезіти)
7. Віденський бал – одна з найвідоміших подій, що триває під час бального сезону. Відкривають бал спеціально підготовлені пари. Дівчата мають бути у сукнях одного кольору. Якого? (білий)

Бельгія	 Традиція ловити креветок верхи	 Культура пива у Бельгії	 Бельгія на карті
---------	---	---	---

1. Цей музичний інструмент, винайдений у Бельгії, названий на честь винахідника. Що це? (саксофон)
2. Це вид шоколаду з'явився у Бельгії, а як начинку використовують жирну масу з горіхів (фундук, мигдаль) та цукру. Такі цукерки виготовляють і у нас. Як називається начинка? (праліне)
3. Який напрям живопису представляє бельгійський художник Рене Магрітт? (сюрреалізм)
4. Яке бельгійське місто називають «Північна Венеція»? (Брюгге)
5. Ця страва вважається американською, хоча у Бельгії є навіть спеціальний день, присвячений їй. Бельгійці наполягають, що це суто їх страва, з продукту, який був завезений в Європу з іншого континенту. Що це? (картопля фрі)
6. У Бельгії розташований знаменитий Атоміум. Споруда демонструє розташування атомів одного металу. Який це метал? (залізо)
7. Одна з найпопулярніших національних страв – stoofvlees – поєднує тушковане м'ясо з ... Чим? (з картоплею)

Ірландія	 Ірландська волинка	 Герб Ірландії з арфою, яка є державним символом	 Ірландія на карті
----------	---	--	--

1. Чому арфа є одним з державних символів Ірландії? (підкреслює важливість музики у культурі країни)
2. Цих тварин на острові ніколи не було. За легендою їх вигнав Святий Патрік, бо вони вважалися символом зла. Яка це тварина? (змія)
3. Яку пору року відкриває давнє кельтське свято вогню Бельтайн? (літо)
4. Великий голод 1845-1849 років спричинив масову еміграцію та значне скорочення населення. Врятував ситуацію продукт, завезений з іншого континенту. Який це продукт? (картопля)
5. Ірландці вірять у надприродне. Наприклад, ці істоти проживають у певних магічних місцях, можуть нашкодити або принести користь, іноді втілюються у людській формі, можуть викрадати дітей (особливо, хлопчиків). Про кого мова? (феї)
6. Хук Хед – стародавня будівля (їй близько 800 років), пов'язана із географічним розташуванням Ірландії та просторами води. Про що мова? (маяк)

Польща			
	Традиція вертепу (шопка) у Кракові	Традиція квіткових килимів для свята Тіла і Крові Христових	Герб Польщі

1. Польща є лідером-експортером цієї викопної смоли. Назвіть її. (бурштин)
2. Назвіть астронома, який був першим, хто припустив, що Земля не є центром Всесвіту (Миколай Коперник)
3. У Польщі незвична для нас нумерація поверхів – з нуля. Який номер треба обрати у ліфті, щоб опинитися на 5 поверсі? (4)
4. Який птах є одним із символів Польщі? (білий лелека)
5. Який літературний та мультиплікаційний персонаж дав назву одній з вулиць Варшави? (Вінні-Пух)
6. Який алкогольний напій у Польщі часто вживають через соломинку з соком малини або чорної смородини, а взимку – з корицею, медом та гвоздиною? (пиво)

Корисні посилання для проведення майстер-класів та інших позакласних заходів

- ✓ Технологія виготовлення «воскових» вінків на Вінниччині
Восковий вінок. Тетяна, майстерня «БРОСТЬ» (техніка виготовлення, матеріали):
<https://www.youtube.com/watch?v=M1CnX5E3FCc>
- ✓ Майстер-клас із виготовлення традиційних воскових вінків:
<https://www.youtube.com/watch?v=oOtpFOkNFEA>
- ✓ Борщівська народна вишивка
Борщівські сорочки, про вишивку, техніку, майстриню Вікторію Кривоніс:
<https://www.youtube.com/watch?v=dfxyrRXUBzM>
Як почати вишивати вишиванку? Рекомендації від початківця:
<https://www.youtube.com/watch?v=y5R3BvzfGM>
Верхоплут. Вишивка елемента борщівської сорочки (як вишивати): <https://www.youtube.com/watch?v=kSt-ku0Z-zw>
- ✓ Створення об'ємної сферичної різдвяної зірки села Мацьковичі:
<https://www.youtube.com/watch?v=MbW-jR27FNI>
- ✓ Традиція приготування яворівського пирога
Рецепт пирога (перші 2 хвилини відео): <https://www.youtube.com/watch?v=smfnw0H4XnQ>
Мистецтво виготовлення яворівської дерев'яної забавки (останні півтори хвилини):
<https://www.youtube.com/watch?v=smfnw0H4XnQ>
- ✓ Традиція декоративного розпису села Самчики: <https://www.youtube.com/watch?v=39dufx57KF0>
- ✓ Традиція гуцульської писанки
Гуцульська Писанка України (фільм): <https://www.youtube.com/watch?v=yPFUcwVuiuY>
Гуцульські писанки та флєцькі галунки «з бурінцема». Майстер-клас:
<https://www.youtube.com/watch?v=2Qfj-4L9SQM>
- ✓ Традиційне харківське коцарство
Харківське коцарство: термінологія, техніка: <https://www.youtube.com/watch?v=Mxt1BG0Y5hw>
Традиційне Харківське коцарство. Захист МАН: <https://www.youtube.com/watch?v=aXZbbrfrdsc>
- ✓ Мозаїка соломою, мозаїчний набір соломою
Документальне відео про мозаїку соломою: <https://www.youtube.com/watch?v=kW5cIPNZLaA>
- ✓ Кудлаївська писанка. Традиції розпису великодніх яєць, техніка, особливості:
<https://www.youtube.com/watch?v=xMXBGg2nXjE>
<https://www.youtube.com/watch?v=H1IsUjIJ6p4>
- ✓ Традиція соломолетіння у Турійській громаді Волинської області:
Майстер-клас: <https://www.youtube.com/watch?v=rmiu3P3ZC2o>

Особливості техніки, про матеріали: <https://www.youtube.com/watch?v=EFB29fQLv7c>

✓ Поліська дудка-викрутка: традиції виготовлення та гри

Дудар із Дубровиччини ділиться секретами виготовлення поліського інструменту:

<https://www.youtube.com/watch?v=qVEegsHN2cQ>

Дудка викрутка: факти про інструмент з переліку нематеріальної культурної спадщини України:

<https://www.youtube.com/watch?v=WunuAD4pGOw>

✓ Петриківський розпис. Серія уроків для початківців:

https://www.youtube.com/watch?v=UhDUIlr5nw&list=PL_2220RTWDY45KLovaGv3BKOUocEMxpoP

https://www.youtube.com/watch?v=9TxumICF0yA&list=PLaX330VxipYzEnru3HKSudrsuJa_SJjgE

✓ Технологія виконання вишивки «білим по білому» міста Решетилівка Полтавської області

<https://www.youtube.com/watch?v=uQCpdz9gpgI>

<https://www.youtube.com/watch?v=Dovp6MuaRGY>

Серія уроків для початківців: <https://www.youtube.com/watch?v=-Di0PaLJzW0&list=PLP6po39YwE-OSE2I550g0y0gruYMyYdVS>

✓ Знання і практики приготування сахновщинського короваю. Документальний фільм:

<https://www.youtube.com/watch?v=iuEYX7p4IrA>

✓ Технологія приготування обрядового напою «Варена» в селі Боромля. Як готувати?

<https://www.youtube.com/watch?v=SfSldkjOsDQ>

✓ Традиції приготування та споживання каші «Зозулі»

<https://www.youtube.com/watch?v=HSRbJazeWGc>

https://www.youtube.com/watch?v=GqMM_2ArNR4

✓ Бузинник. Рецепт: <https://www.youtube.com/watch?v=bYakwKnkIks>

✓ Сливовий леквар. Рецепт: <https://www.youtube.com/watch?v=4KGrDMOPDZo>

У процесі виявлення та фіксації пам'ятки дослідники проходять кілька етапів. Перший – виявлення та ідентифікація, визначення елемента, робота з носіями та вивчення регіональних особливостей. На другому відбувається фіксація (фото, відео, словесний опис). Третій етап – формування звітності та робота з експертами, якщо цього вимагає ситуація.

Робота над створенням місцевих переліків елементів нематеріальної культурної спадщини триває. Науково-методичні рекомендації щодо виявлення, ідентифікації, документування та звітності можна знайти на ресурсах Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, Українського державного інституту культурної спадщини, регіональних центрів фольклору, які розробляють методики збереження традицій.

Список використаних матеріалів

- 125-літні «Кавалер», «Баришня» на Чернігівщині. URL: <https://chernihivregion.travel/blog/125-litni-kavalerbarisna-na-cernigivsini> (дата звернення: 28.09.2025)
- 18 цікавих фактів про Австрію. URL: <https://faktypro.com.ua/page/18-czikavikh-faktiv-pro-avstriyu> (дата звернення: 30.09.2025)
- 28 цікавих фактів про Бельгію. URL: <https://dzen.v.ua/28-tsikavykh-faktiv-pro-belhiu> (дата звернення: 28.09.2025)
- 37 цікавих фактів про Нідерланди. URL: <https://dzen.v.ua/37-tsikavykh-faktiv-pro-niderlandy> (дата звернення: 28.09.2025)
- Цікаві факти про Італію. URL: <https://tse-tsikavo.com.ua/tsikavi-fakty-pro-italiyu/> (дата звернення: 28.09.2025)
- 40 цікавих фактів про Ірландію. URL: <https://dzen.v.ua/40-tsikavykh-faktiv-pro-irlandiiu> (дата звернення: 28.09.2025)
- Швейцарія Цікаві факти. URL: <https://traveliteagro.com/shvejtsariya-tsikavi-fakty/> (дата звернення: 28.09.2025)
- 40 цікавих фактів про Іспанію. URL: <https://prostovisa.com.ua/blog/kurorty/40-cikavix-faktiv-pro-ispaniyu/> (дата звернення: 28.09.2025)
- 50 цікавих фактів про Францію. URL: <https://surl.li/hwkkpa> (дата звернення: 28.09.2025)
- Весільний обряд – на калачі (Чернігівська область, Ніжинський район, Бахмацька ОТГ, село Бахмач). URL: <https://surl.li/tobisk> (дата звернення: 20.09.2025)
- Віталій Олексійович Кейдун – майстер вишивки, етнограф, краєзнавець. URL: <https://ns-slovo.org.ua/Viitaliij-Oleksii-jovich-Kejdun-majster-vishivki-etnograf-kraieznavec.html> (дата звернення: 20.09.2025)

12. В Україні розпочалися заходи до Міжнародного дня охорони нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://surl.li/msovar> (дата звернення: 20.09.2025)
13. Гончарство на Семенівщині (Чернігівська область, Семенівська ОТГ, місто Семенівка). URL: <https://surl.li/zreldv> (дата звернення: 20.09.2025)
14. Дігтярівське ткацтво (Чернігівська область, Срібнянська ОТГ, Прилуцький район, смт Дігтярі). URL: <https://surl.li/qxpdqn> (дата звернення: 20.09.2025)
15. Елементи нематеріальної культурної спадщини України / М-во культури України, Український культурний фонд; наук. ред.: В. В. Телеуця, Л. М. Снігирьова. Вінниця: Твори, 2018. 145 с.
16. Закон України № 132-VI «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-17#Text> (дата звернення: 30.09.2025)
17. Кваша. URL: <https://traditions.in.ua/kukhnia/tradytsiini-stravy/1300-kvasha> (дата звернення: 20.09.2025)
18. Кисейне шиття Новгород-Сіверщини. URL: https://chocnt.org.ua/news/kisejne_shittja_novgorod_sivershshini/2024-01-16-2180 (дата звернення: 20.09.2025)
19. Методичні рекомендації зі збору й обробки елементів нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://surl.li/amaayj> (дата звернення: 20.09.2025)
20. Міжнародний день нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://academyart.org.ua/news/mizhnarodnyi-den-nematerialnoi-kulturnoi-spadshchyny-2024> (дата звернення: 20.09.2025)
21. Мозаїка соломою, мозаїчний набір соломою (Чернігівська область, Ніжинський район, Борзнянська ОТГ). URL: <https://surl.li/zveyjr> (дата звернення: 20.09.2025)
22. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: <https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/nacziionalnyi-perelik-elementiv-nks-1.pdf> (дата звернення: 18.09.2025)
23. Незвичну традицію з Новгород-Сіверщини було включено до списку нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://surl.li/rkfvcn> (дата звернення: 20.09.2025)
24. Нематеріальна культурна спадщина: виявлення, ідентифікація, документування, звітність: науково-методичні рекомендації / З. О. Босик, Л. М. Снігирьова; М-во культури України, Український центр культурних досліджень. Київ: Логос, 2015. 52 с.
25. Нематеріальна культурна спадщина. URL: <https://mcsc.gov.ua/kulturna-spadshchyna/konventsiiia-yunesko-pro-okhoronu-nematerialnoi-kulturnoi-spadshchyny/> (дата звернення: 20.09.2025)
26. Облікова картка елементу нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://www.cultura.kh.ua/uk/intangible-cultural-heritage/documents/4428-oblikova-kartka-elementu-nematerialnoi-kulturnoi-spadshchiny> (дата звернення: 30.09.2025)
27. Обряд випікання весільного короваю в селищі Олишівка Чернігівської області. URL: <https://surl.li/imeeuf> (дата звернення: 20.09.2025)
28. Старовинна страва «Пшінька» із села Олексинці. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uvUqIDvQb-k> (дата звернення: 20.09.2025)
29. Традиції рогозоплетіння в Батурині. URL: <https://cheline.com.ua/news/society/traditsiyi-rogozopletinnya-v-baturini-foto-353726> (дата звернення: 20.09.2025)
30. Традиція проведення обряду Клечаной неділі в селі Бахмачі, Ніжинський р-н, Бахмацька ОТГ. URL: <https://surl.li/ixcjmc> (дата звернення: 20.09.2025)
31. Український борщ визнали об'єктом культурної спадщини ЮНЕСКО. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/07/1/249372/> (дата звернення: 20.09.2025)
32. Українську кобзарсько-лірницьку традицію визнали на світовому рівні. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=38X9vu7x9EM> (дата звернення: 20.09.2025)
33. Цікаві факти про Польщу – ТОП 20. URL: <https://dovidka.biz.ua/tsikavi-fakti-pro-polshhu/> (дата звернення: 28.09.2025)
34. Цікаві факти про регіони України. URL: <https://tobm.org.ua/czikavi-fakty-pro-regiony-ukrayiny/> (дата звернення: 20.09.2025)
35. Як господині з Малої Дивиці готують «Тутешній» борщ, що поповнив список нематеріальної культурної спадщини Чернігівщини. URL: <https://surl.li/qnvgxh> (дата звернення: 20.09.2025)